

<https://doi.org/10.3176/hum.soc.sci.1987.2.07>

VEEL ÜKS UURIMUS PETERBURI SOOMLASTEST

Max Engman. St. Petersburg och Finland. Migration och influens 1703—1917. — Bidrag till kännedom av Finlands natur och folk 130. Helsingfors, 1983. 453 s.

Pärast Teist maailmasõda on kogu Euroopas suurenenud ühiskonnateadlaste huvi rahvastikurännete ajaloo vastu. Peaaegu kõigis maades on ilmunud suuremaid ja väiksemaid töid migratsiooni sotsiaal-majanduslike põhjuste, migratsiooni mahu, tempo ning sisemise struktuuri kohta. On vaadeldud ka migrantide adaptatsiooni ja paigastumisega seotud probleeme. Euroopa rahvastiku migratsiooni uurimise keskus asub Zürichis (*Soziologisches Institut der Universität*).

Migratsiooni uurimine on edukalt kulgenud ka Soomes. Allakirjutanus on imetlust äratanud see tulemuslikkus ja süsteemsus, mida on andnud prof. V. Niitemaa idee realiseerimine: registreerida ja arvele võtta iga soomlane, ükskõik millises maailma nurgas ta ka ei asuks. Turu Ülikooli Üldajaloo Instituudi kogudesse on talletatud tohtu info (käsitirjad, mälestused, demograafilised nimekirjad, kirikuarhiivid, magnetofoniintervjuud, ajalehed jms.) kas või näiteks Ameerika soomlaste kohta. Selle materjali alusel on Ameerika soomlaste koloonia ajaloo kohta ilmunud huvitavaid monograafilisi uurimusi.

¹ Юхнова Н. В. Этнический состав и этносоциальная структура населения Петербурга. Л., 1984. Vt. ka Старый Петербург. Историко-этнографические исследования. Л., 1982.

² Rosenberg, A. Muuttoliike Uudenmaan läänissä esi-industrialistisen kauden lopulla (1821—1880). Helsinki, 1966; *Karste-Liikainen, G. Pietari — suuntaus kannakselaisessa elämänkentässä*. Helsinki, 1968; *Juntunen, A. Suomalaista kulttuuria Nevan rannoilla. Piirteitä Pietarin suomalaisen siirtokunnan kultuurielämästä 1900 luvun alussa*. Turku, 1972; *Jungar, S. Finländare i Ryssland. Utflytningen till Ryssland 1809—1917. En färstudie kring källmaterial och problematic*. — Åbo Akademi Historiska Institutionen Meddelandet Nr. 1. Åbo, 1972. Nõukogude uurijaist on sama probleemi kõrvutavalt käsitlenud *Pullat, R. Pietarin virolaiset ja suomalaiset*. — Turun Historiallinen Arkisto, 1974, nr. 29, 7—51.

Peterburi elanikkonna rahvusliku koosseisu koondpildi on taastanud N. V. Juhnova.¹ Peterburi soomlaste ajalugu on uuritud Soome erinevates teaduskeskustes. Juba 1951. aastal ilmus Helsingis L. Bäckbacka töö «St. Petersburgs juvelerare, guld- och silversmeder 1714—1870». Järgnevat aastail ilmus rida uurimusi selle olulise kontaktiprobleemi eri külgede valgustamiseks.²

Max Engman on enne väitekirja avaldamist rea eriuurimusi. Passiseadusi vaatleb kirjutis «Flyttning och medborgarskap», demograafilisi allikaid «Den kyrkliga registreringen av finländare i Ryssland», passiarhiive «Finska passexpeditionenens arkiv som personhistorisk källa», soome talupoegade Peterburi kaubandust «De finska upplagsplatsderna i St. Petersburg», soomlaste asustust Peterburis «Kazanskaja och Viborskaja», Putilovi tehaste soome seppi 1869. aastal «De Putilovska värvningarna år 1869» ja migratsiooni ennast «Migration from Finland to Russia during the Nineteenth Century». Koos Sune Jungariga on avaldatud uurimus «Flyttningsrörelsen från Finland till Ryssland 1809—1917». Autor on käsitlenud ka Soome toiduainekauplusi ja prostitutsiooni Peterburis.

Max Engmani vaetav doktoriväitekirj tugineb laialdasel allikmaterjalil, mille hulka kuuluvad Peterburi Soome Asjade Riigisekretariaadi, Soome Passiekspeitsiooni, soome Püha Maria koguduse ja rootsi Püha Katariina koguduse dokumendid, lisaks veel Soome kohalikke arhiive. Kasutatud kirjanduse loetelu on 22 leheküljel!

Uurimus on oma iseloomult ajaloolis-demograafiline. Genealoogilisi kilde esineb vähe. Autor on näinud oma põhieesmärki tõepärase statistilise pildi loomises. Ta on seda ka suutnud. Tekstis on 47 väikest tabelit, graafikut ja kaarti, raamatu lõpus aga kümneleheküljeline koondtabel migratsioonist Peterburi läänide kaupa aastail

1826—1890. Toodud arvudest kerkib tugevalt esile Viiburi lääni osatähtsus.

M. Engmani «St. Petersburg och Finland» on ühe ajaloolase süvitsi tehtud elutöö. Ta uurib selles Venemaa kiiresti kasvava uue pealinna mõju Soome majandusele, rahvastikurändele ja piirkondlikule eristumisele, peamiselt aga rahvastikurännet vahemikus 1703—1917 ja soomlaste olukorda Peterburi tööturul. Uurimus lähtub erinevatest teooriatest, mis käsitlevad linnade mõjusfääre, linnade hierarhiat, kettärännet (rahvastikurändel olevat kaldumus kasvada «iseenesest», sest varasemad ümberasujad meelitavad kohale ja aitavad hilisemaid ning juhatavad neid samadesse ametitesse) ning tööturu segmenteerimist (teatud elanikerühmad spetsialiseeruvad kindlatele ametitele).

Peterburis oli rootslasi ja soomlasi päris linna algusest peale, peamiselt endisi Neervalinna rootslasi ja soomlasi, sõjavange ning Ida-Soomest ehitustöödele käsutatud talupoegi. Vabatahtlik rahvaränne algas siiski alles 18. sajandi teisel kümnendil. 1730. aastate alguses oli linna rootsisoomse koguduses ca 1500—1600 liiget.

Uurimuses näidatakse, et Soome ala, kust inimesi Peterburi asus, vastas linna majanduslikule mõjusfäärile (talupojakaubandus, talupojalaevandus, kaubavedu ja muud valdkonnad). Rahvastikuränne kasvab 18. sajandi keskelt kuni 1880. aastateni. Juba enne 1809. aastat tuli ümberasujaid Rootsi Soomest. 1880. aastatest alates rahvaränne vähenes. Enamik ümberasujatest tuli linnadest ja Ida-Uusimaalt. Ümberasujad olid tavaliselt noored vallalised inimesed, kes olid tööelu alguses. Naised tulid enamasti teenijaiks, mehed sellideks, õpipoisteks ja töölisteks.

Soomlased moodustasid Peterburis 1—3% linna elanikkonnast ja nende arv oli

autori arvates 1881. aastal üle 24 000 (lk. 165). Nad koondusid teatud ametitesse. Mehed olid ennekõike kingsepad, rätsepad, metallikäsitöölised, kullassepad, puusepad, raamatukõitjad ja korstnapühkijad. Korstnapühkija oli ainuke amet, kus soomlased olid enamuses. Kullasseppadest moodustasid nad ühe neljandiku. Naised teenisid peamiselt teenijatena, toatüdrukutena, keetajatena jne. Soomlasest teenija oli lausa eriline Peterburi elanikkonna sotsiaalne tüüp. Neid esineb Gogoli ja Dostojevski teosteski. Soomlaste professionaalne koosseis oli püsiv 19. sajandi lõpuni, mil vabrikutöölised ja raudteelaste arv kasvas. Soomlaste osa tööturul johtus nii nende isiklikust ja liikumisvabadusest kui ka suuremast kirjaoskusest kui vene talupoegadel. Teine põhjus oli kettränne, mis tähendas, et kaasmaalased, sugulased ja sõbrad suunasid uued tulijad teatud tehastesse, kauplustesse ja kodudesse.

Peterburi asumine kajastab ka Soome geograafilist asendit ida ja lääne vahel. 1840. aastal elas peaaegu sama palju soomlasi Peterburis kui Helsingis ja Turus (lk. 389). Vähenev ränne sajandi lõpul johtus Soome sisemisest arengust (linnaastumine, industrialiseerimine) ja soomlaste väikese eelisolukorra kadumisest tööturul. Viimast tingis vene tööstusproletariaadi areng.

Max Engmani suur, sisukas ja metoodiliselt selge töö valmistab rõõmu igale rahvastikuajaloo uurijale. Ta võimaldab senisest paremini mõista etnodemograafilisi protsesse pealinnas Peterburis ajal, mil aastast aastasse üha kiiremini küpsesid Suure Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni sotsiaal-majanduslikud eeldused. See sümboolne terviklik ülevaade peaks andma hooгу Peterburi eestlaste ajaloo edasisele ja ammendavale uurimisele.

Raimo PULLAT